

Γλωσσάρι όρων - Δικαιώματα και υποχρεώσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ- ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Ανάπτυξη παιδιού: ο άνθρωπος περνάει από διάφορα στάδια ανάπτυξης: βρέφος, παιδί, έφηβος, ώριμη ηλικία, τρίτη ηλικία. Η ψυχολογία μάς λέει ότι ο άνθρωπος αναπτύσσεται σε όλα τα στάδια της ζωής του. Υπάρχει μία «Διά βίου ανάπτυξη» του ανθρώπου. Τον πιο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού διαδραματίζει η οικογένεια.

Ανάπτυξη παιδιού- κρίσιμη περίοδος: για την ανάπτυξη του παιδιού είναι η ηλικία από 0 έως 6 ετών, γιατί τότε τίθενται τα θεμέλια για την ανάπτυξή του. Επίσης, κρίσιμη ηλικία είναι η περίοδος της εφηβείας. Βεβαίως, η εφηβεία δεν βιώνεται με τον ίδιο τρόπο από όλους. Κάποιοι έφηβοι επαναστατούν εναντίον των γονέων τους, κάποιοι ενηλικιώνονται χωρίς μεγάλες αναταραχές, ενώ άλλοι αναπτύσσουν μια σχέση εμπιστοσύνης με τους γονείς τους.

Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων: όλα τα δικαιώματα του ατόμου έχουν ως όριο τα δικαιώματα των άλλων και τον σεβασμό της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι στο δικαίωμα αντιστοιχεί κάποια υποχρέωση-καθήκον έναντι άλλων ατόμων ή της κοινωνίας. Γενικά, σε κάθε δικαίωμα αντιστοιχεί μία υποχρέωση. Ως εξαίρεση υπάρχουν δικαιώματα στα οποία δεν αντιστοιχούν υποχρεώσεις. Αυτά, στο δίκαιο ονομάζονται διαπλαστικά δικαιώματα (π.χ. δικαίωμα καταγγελίας, επιλογής, υπαναχώρησης).

Δικαίωμα: είναι η εξουσία που αναγνωρίζει ο νόμος στο πρόσωπο ως μέλους της κοινωνίας, να ικανοποιεί τα βιοτικά του συμφέροντα και να αναπτύσσει δραστηριότητα ωφέλιμη για τον εαυτόν του και την κοινωνία. Κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή, την ιθαγένεια, τη θρησκεία κτλ. Η βασική αυτή αρχή θεμελιώνεται στην ανθρώπινη αξία και συνδέεται με τις αξίες της ελευθερίας και της ισότητας.

Δικαίωμα αυτοδύναμης προστασίας: αν κάποιος πολίτης υποστεί προσβολή στα δικαιώματά του είτε από το κράτος, είτε από άλλους πολίτες, μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος έχει το δικαίωμα της αυτοδύναμης προστασίας, δηλαδή να πάρει το δίκιο με το χέρι του. Αυτές οι περιπτώσεις προβλέπονται στο δίκαιο και είναι: η αυτοδικία, η άμυνα και η κατάσταση ανάγκης. Στις άλλες περιπτώσεις πρέπει να ζητήσει από τα δικαστήρια προστασία, δηλαδή ο πολίτης να ζητήσει: να κριθεί η υπόθεση του και να εκδοθεί απόφαση σύμφωνα με τον νόμο, να παράσχει η πολιτεία τα μέσα για να εκτελεστεί η δικαστική απόφαση.

Δικαιώματα παιδιού: τα δικαιώματα του παιδιού υπάγονται στα δικαιώματα του ανθρώπου. Τα παιδιά αποτελούν μια ευαίσθητη και ευάλωτη κοινωνική ομάδα, η οποία δικαιούται σεβασμό και καθολική προστασία χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Επειδή τα δικαιώματα των παιδιών προσβάλλονται συχνά, η πολιτεία και η οικογένεια έχουν χρέος να μεριμνούν για την προστασία τους. Υπάρχουν εθνικά και διεθνή κείμενα που προστατεύουν τα δικαιώματα του παιδιού. Τα πιο σημαντικά κείμενα είναι: α) Η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ (1989), β) Ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε., γ) Το «εθνικό σχέδιο δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού

Δικαιώματα- διάκριση:

-Ατομικά δικαιώματα. Προστατεύουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας. Παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται στην Ελλάδα και όχι μόνο τους Έλληνες. Ατομικά δικαιώματα είναι: η ισότητα των Ελλήνων, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, το απαραβίαστο της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα του φυσικού δικαστή, το δικαίωμα αναφοράς, το δικαίωμα συνάθροισης, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, η ελευθερία της έκφρασης και του τύπου, η προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και περιουσίας κτλ.

-Κοινωνικά δικαιώματα: αφορούν αξιώσεις των πολιτών έναντι της πολιτείας. Εκφράζουν την κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της κοινωνίας με στόχο τη σμίκρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Το σύγχρονο κράτος έχει κατοχυρώσει με το Σύνταγμα ορισμένα κοινωνικά

δικαιώματα που είναι τα εξής: η παιδεία, η υγεία και η εργασία, η κατοικία και η κοινωνική ασφάλιση, η προστασία της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αυτονομία, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

-Πολιτικά δικαιώματα: παρέχονται μόνο στους Έλληνες πολίτες, δηλαδή σε αυτούς που έχουν την ελληνική ιθαγένεια, εφόσον πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις (π.χ. ορισμένη ηλικία). Είναι συνυφασμένα με την ιδιότητα του ατόμου ως πολίτη του κράτους. Είναι δικαιώματα συμμετοχής στη διαμόρφωση της πολιτικής βούλησης της πολιτείας. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα πολιτικά δικαιώματα παρέχονται, με ορισμένες προϋποθέσεις, σε όλους τους πολίτες των κρατών-μελών της Ε.Ε. Τα πολιτικά δικαιώματα είναι τα εξής: το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, η στρατιωτική θητεία, ο διορισμός σε δημόσιες θέσεις, η εκλογή ως ένορκος, η ίδρυση και συμμετοχή σε πολιτικό κόμμα.

Καθήκοντα: είναι υποχρεώσεις που πηγάζουν από τη συνείδηση, τη θρησκεία, την κοινωνία, την πολιτεία, την ηθική, το έθιμο κτλ. Συνήθως, τα καθήκοντα συνδέονται με κάποια θέση. Αυτό αφορά κυρίως τα πρόσωπα των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών (βουλευτής, υπουργός, δήμαρχος, δημόσιος υπάλληλος κτλ.). Επίσης, αφορά αυτούς που ασκούν λειτουργήματα (εκπαιδευτικός, γιατρός κτλ.). Βεβαίως, υπάρχουν και **καθήκοντα των πολιτών**, όπως π.χ.: το καθήκον συνδρομής όσων τελούν σε κατάσταση κινδύνου, το καθήκον προστασίας του περιβάλλοντος.

Καταχρηστική άσκηση δικαιώματος: η άσκηση του δικαιώματος δεν είναι ανεξέλεγκτη. Το κοινό περί δικαίου αίσθημα επιβάλλει φραγμούς σε κάθε δικαίωμα. Το δικαίωμα πρέπει να ασκείται σύμφωνα με ορισμένο τρόπο και μέσα σε ορισμένα όρια. Το Σύνταγμα αναφέρει: η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται (Άρθρο 25 παρ. 3). Και ο κοινός νομοθέτης εξειδικεύοντας τη συνταγματική επιταγή αναφέρει: η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται εάν αυτή υπερβαίνει προφανώς τα όρια τα επιβαλλόμενα εκ της καλής πίστης ή των χρηστών ηθών, ή εκ του κοινωνικού ή οικονομικού σκοπού του δικαιώματος (Αστικός Κώδικας, Άρθρο 281). Η απαγόρευση αυτή τίθεται για να προστατευθεί άλλο ανώτερο αγαθό (π.χ. περιορισμός στο δικαίωμα πληροφόρησης για θέματα εθνικής ασφάλειας).

Προνόμιο: εκτός από το δικαίωμα υπάρχει και το προνόμιο. Το προνόμιο είναι ένα δικαίωμα που παρέχεται κατ' εξαίρεση σε ορισμένα πρόσωπα ή κατηγορίες προσώπων. Παραδείγματα: το προνόμιο των βουλευτών, των δημάρχων, των συνδικαλιστών, των υψηλόβαθμων στελεχών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κτλ. για ειδικές αποζημιώσεις, άδειες, απαλλαγές, ασφάλιση, κτλ. Βεβαίως, όσο πιο δημοκρατική είναι η κοινωνία, τόσο λιγότερα προνόμια παρέχονται σε πρόσωπα και ομάδες.

Προστασία δικαιωμάτων: σύμφωνα με το Σύνταγμα, τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και οι αρχές του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (Άρθρο 25). Η κατοχύρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπέρ των ατόμων και σε βάρος της κοινωνίας συνεπάγεται την απανθρωπία των δικαιωμάτων (Χρήστος Γιανναράς).

Υποχρεώσεις πολιτών:

α) Η υποχρέωση στράτευσης- Η υπεράσπιση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της πατρίδας. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.

β) Ο σεβασμός του Συντάγματος και η τήρηση των νόμων. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην πατρίδα και τη δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων .

γ) Η υποχρέωση κοινωνικής ευθύνης και εθνικής αλληλεγγύης. Το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.

δ) Η φορολογική υποχρέωση. Η υποχρέωση όλων των Ελλήνων πολιτών να συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη, χωρίς διακρίσεις, ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα.

ε) Η υποχρεωτική εκπαίδευση. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα. Με νόμο έχουν προστεθεί δύο υποχρεωτικά έτη στο νηπιαγωγείο.

*** **

Ανθρώπινα δικαιώματα: Θεωρούνται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες όλων των ανθρώπων, που διασφαλίζονται από την οικουμενική διακήρυξη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη ύπαρξη, είναι αξίες, που προστατεύουν την αξία του ανθρώπου. Αποτελούν τα θεμέλια της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης. Κεντρική ιδέα τους είναι η ελευθερία και η ισότητα. Ο σεβασμός της ανθρώπινης ελευθερίας και ισότητας είναι προϋπόθεση για αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία ανάμεσα στα άτομα, στις ομάδες, στα κράτη.

Ανθρώπινα δικαιώματα- διάκριση:

α) Φυσικά δικαιώματα. Συνδέονται κατ' εξοχήν με την ανθρώπινη υπόσταση. Απορρέουν από το φυσικό δίκαιο. Είναι υπεράνω χρονικών και κοινωνικών προσδιορισμών. Αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστά παντού και πάντοτε (π.χ. δικαίωμα της ζωής, σεβασμός των νεκρών, δικαίωμα ελευθερίας και ισότητας).

β) Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Τα ατομικά αφορούν την ιδιωτική ζωή του ατόμου, που πρέπει να είναι ελεύθερη και απαραβίαστη από την εξουσία (π.χ. άσυλο κατοικίας, ελευθερία λόγου και έκφρασης). Τα πολιτικά αναφέρονται στη συμμετοχή και άσκηση της πολιτικής εξουσίας και στον καθορισμό του τύπου διακυβέρνησης. Συνδέονται με τη συμμετοχή του πολίτη στις δημόσιες υποθέσεις (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, ίδρυση πολιτικού κόμματος). Πολιτικά δικαιώματα έχουν όσοι έχουν την ιθαγένεια του κράτους στο οποίο διαβιούν.

γ) Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα. Τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα είναι αξιώσεις των πολιτών από το κράτος. Αξιώσεις για ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης και ευημερίας (π.χ. δικαίωμα κατοικίας, υγείας, παιδείας). Το κράτος με την κοινωνική πολιτική προσπαθεί να ανταποκριθεί σε αυτά τα δικαιώματα.

δ) Πολιτιστικά δικαιώματα. Τα αδιέξοδα του μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθήθηκε, η μόλυνση του περιβάλλοντος, οι κίνδυνοι καταστροφής από την αλόγιστη χρήση της πυρηνικής τεχνολογίας, η σμίκρυνση των αποστάσεων κτλ. οδήγησαν στην ανάπτυξη δικαιωμάτων παγκόσμιας διάστασης. Τα δικαιώματα αυτά είναι **δικαιώματα αλληλεγγύης**.

Ανθρώπινα δικαιώματα- χαρακτηριστικά: α) Είναι αναπαλλοτρίωτα και αδιαπραγμάτευτα. Δηλαδή, δεν μπορεί κανένας να τα καταργήσει (απαλλοτριώσει), ούτε μπορεί να γίνει συζήτηση (διαπραγμάτευση) και να αποφασιστεί με πλειοψηφία η κατάργησή τους. Πιθανή κατάργησή τους συνεπάγεται κατάργηση της δημοκρατίας, β) Είναι θεμελιώδη. Επειδή θεωρούνται θεμελιώδη για την ανάπτυξη του ανθρώπου και τη λειτουργία της δημοκρατίας. προστατεύονται από το Σύνταγμα και η προστασία τους σημαίνει προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της δημοκρατίας, γ) Είναι οικουμενικά. Δηλαδή, ισχύουν για όλους τους ανθρώπους, όπου γης χωρίς καμιά εξαίρεση. Ο σεβασμός τους αποτελεί δείγμα πολιτισμού. Η οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου ορίζει: **όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα.**

Προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων: διεθνή κείμενα (οικουμενική διακήρυξη του ΟΗΕ, χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. κτλ.) και το Σύνταγμα προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όσον αφορά το Σύνταγμα, αναγνωρίζει ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας.